

Голові спеціалізованої вченої ради Д 26.062.15
у Національному авіаційному університеті
доктору педагогічних наук, професору
Лузік Ельвірі Василівні

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора Бобрицької Валентини Іванівни про дисертаційне дослідження
Теремінко Лариси Григорівни «Формування готовності до професійної
мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення»,
представлене на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти**

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

Сучасна система вищої освіти України покликана стати відповідною викликам нового тисячоліття і сприяти процесу інтеграції до світового, зокрема європейського, наукового й освітнього простору як пріоритетного напрямку її розвитку. У цьому контексті на вищу освіту покладається завдання підготовки мобільної робочої сили, розширення перспектив її працевлаштування, формування у сучасної академічної і студентської спільноти почуття соціально-культурного партнерства. З огляду на це, дослідження Теремінко Ларисою Григорівною теоретичних та методичних засад формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення, є своєчасним і актуальним.

Актуальність дослідження Л.Г. Теремінко підтверджується також тим, що воно виконувалося відповідно до плану науково-дослідної роботи Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (НАУ) за темами «Викладання іноземних мов у світлі професійного спрямування в умовах глобалізації: теоретичний і прикладний аспекти» (№ 2/12.01.02 термін виконання 2014–2018 рр.); «Формування ключових компетентностей у майбутніх практичних психологів ВНТЗ» (№ 90/12.01.07, термін виконання 2017–2019 рр.); «Лінгвістичні та методологічні проблеми викладання іноземних мов професійного спрямування в умовах глобалізованого освітнього простору» (№ 11/12.01.02 термін виконання 2019–2021 рр.)

***2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації
Дисертанткою:***

*Вх 51.12/156
в. 16. 02. 20 р.*

- обґрунтовано, розроблено та впроваджено структурно-функціональну модель формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення у складі взаємопов'язаних блоків: теоретико-методологічного (мета дослідження, наукові підходи й принципи), організаційно-проектувального (структура та зміст формування готовності: психолого-педагогічні умови, етапи, методи, форми організації і засоби навчання), оцінно-результативного (компоненти, критерії та рівні сформованості, результат);
- з'ясовано сутність і структуру готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення (соціально-особистісний, мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, технологічно-діяльнісний та регулятивно-рефлексивний компоненти); визначено критерії (особистісний, мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний) з відповідними показниками, схарактеризовано рівні (репродуктивний, продуктивний, творчий); сформованості готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення;
- визначено й науково обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення: розвиток внутрішньої позитивної мотивації студентів до навчальної та майбутньої професійної діяльності; синергетичність психолого-педагогічного процесу формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення, обумовлена суб'єкт-суб'єктною взаємодією викладача й студентів; інтеграція змісту іншомовної та професійної підготовки в процесі змішаного навчання, соціально-особистісна й професійно-технічна спрямованість вивчення іноземної мови; організація квазіпрофесійної діяльності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення за рахунок використання інтерактивних методів навчання та інформаційних технологій;
- уведено до наукового обігу дефініції понять «професійна мобільність фахівців з інженерії програмного забезпечення» та «готовність до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення».

3. Нові факти, одержані здобувачкою

Дисертаційна робота Л.Г. Теремінко є комплексним педагогічним дослідженням, у якому на міждисциплінарному рівні уперше узагальнено та інтерпретовано виявлені факти, події і явища, що уможливило наукове

обґрунтування й експериментальну перевірку ефективності формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення в закладах вищої освіти. Окрім того у дослідженні Л.Г. Теремінко *уточнено* сутність понять «професійна мобільність фахівця» й «готовність до професійної мобільності майбутнього фахівця»; *дістали подальшого розвитку* методичні засади формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення засобами змішаного навчання на основі аудиторних занять і дистанційного навчання; методи інтерактивного навчання (дискусії; ділові та інтелектуальні ігри; кейс-метод; метод проєктів; метод «мозкового штурму») в підготовці майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації, автореферату та публікацій Л.Г. Теремінко є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів. Ґрунтовне вивчення джерельної бази (322 найменувань, з них 41 – іноземною мовою), здійснене здобувачкою, уможливили виокремлення суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано дослідження. Аналіз зазначених джерел дав змогу дисертантці досить об'ємно висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми, зокрема здійснити психолого-педагогічний аналіз основних ідей та досвіду формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення.

Викладений у вступі науковий апарат дає можливість цілісно уявити бачення авторкою підходів до розв'язання досліджуваного наукового завдання, його алгоритму, інструментарію, способів інтерпретації отриманих результатів.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування Л.Г. Теремінко комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження. Так, серед них найбільш продуктивними стали *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, прогнозування, моделювання) для вивчення наукової літератури й визначення теоретичних засад дослідження; обґрунтування та уточнення сутності психолого-педагогічних умов і розробки структурно-функціональної моделі формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення; *емпіричні методи* – психодіагностичні методи (анкетування, бесіди, опитування, моніторинг, інтерв'ювання, тестування, аналіз документації, метод експертної оцінки, самооцінювання тощо), спостереження з метою виявлення стану проблеми на практиці та дослідження

особливостей формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення, обґрунтування рівнів сформованості її компонентів: соціально-особистісного, мотиваційно-ціннісного, когнітивно-інформаційного, технологічно-діяльнісного й регулятивно-рефлексивного; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) для перевірки ефективності структурно-функціональної моделі формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення; *методи математичної статистики* (χ^2 – хі-квадрат) для кількісної та якісної обробки даних, отриманих у результаті педагогічного експерименту, доведення достовірності отриманих результатів; графічна й аналітична інтерпретація даних дослідження. Вибір Л.Г. Теремінко теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження обумовлено визначеною авторкою його мети й завдань.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації підтверджуються результатами теоретичного та експериментального етапів дослідження, здійснених дисертанткою, і загалом не викликають сумніву. Дисертацію Л.Г. Теремінко написано на належному науковому рівні. Здобувач володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній схеми та табличні матеріали.

Зміст автореферату відображає зміст дисертації та досить цілісно висвітлює суттєві її аспекти, основні положення та висновки. Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у наукових і науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних (11), всеукраїнських (2).

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Значення одержаних результатів для педагогічної науки визначається, передусім тим, що наукові здобутки Л.Г. Теремінко впроваджено у процес професійної підготовки майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення, зокрема: навчальний посібник з грифом Міністерства освіти і науки України «Professional English. Fundamentals of Software Engineering» («Професійна англійська мова. Основи інженерії програмного забезпечення») (2015 р.) (у співавторстві); навчальний посібник з грифом НАУ «Professional English for IT Students» («Професійна англійська мова для студентів ІТ-спеціальностей») (2018 р.) (у співавторстві) та практикум «Professional English. Software Engineering: Theory and Practice» («Професійна англійська мова. Інженерія програмного забезпечення: теорія і практика») (2019 р.) (у співавторстві); дібрано й застосовано масові відкриті онлайн курси MOOC (англ. Massive Open Online Courses) «English for the Workplace» («Англійська

мова для роботи») (2019 р.) та «Business Problems and Software Solutions» («Бізнес завдання й програмні рішення») (2019 р.) від British Council на соціальній платформі для навчання FutureLearn Великобританії з метою формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення засобами змішаного навчання.

Слід зазначити, що результати дослідження Л.Г. Теремінко впроваджено в освітній процес Національного авіаційного університету (довідка від 01 листопада 2019 р.), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 056/1005 від 31 жовтня 2019 р.), ДВНЗ «Криворізький національний університет» (довідка № 01/10-07/2019 від 27 червня 2019 р.), Національного транспортного університету (довідка від 11 жовтня 2019 р.) та Вінницького кооперативного інституту (довідка від 11 листопада 2019 р.).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Теоретичні положення, експериментальні дані, висновки дисертаційного дослідження Л.Г. Теремінко можуть застосовуватися в освітньому процесі закладів вищої освіти, у закладах післядипломної педагогічної освіти, у процесі розроблення нормативних документів з організації заходів з формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення, створенні їх науково-методичного супроводу.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Л.Г. Теремінко, значною мірою забезпечуються структурою роботи, яка складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків на 78 сторінках. При цьому основний зміст викладено на 185 сторінках. Логіка і послідовність викладу тексту дисертації відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

Аналіз тексту дисертації дає змогу з'ясувати, що у першому розділі – «Формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення як психолого-педагогічна проблема» – на основі системного аналізу психолого-педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних авторів визначено ступінь наукової розробленості проблеми, з'ясовано особливості професійної діяльності, професійної підготовки та професійної мобільності фахівців з інженерії програмного забезпечення; сутність і структуру готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення; уточнено сутність понять «професійна

мобільність фахівця» та «готовність до професійної мобільності майбутнього фахівця»; визначено поняття «професійна мобільність фахівця з інженерії програмного забезпечення» й «готовність до професійної мобільності майбутнього фахівця з інженерії програмного забезпечення».

Слід відзначити, що у розділі на хорошому науковому рівні висвітлено проблеми формування професійної мобільності як однієї з характеристик особистості, що виявляється в професійній діяльності й тісно пов'язана з фаховою реалізацією; уточнено сутність професійної мобільності фахівця як інтегративної якості особистості, що означає здатність до зміни виробничих завдань, освоєння нових спеціальностей, технічних і технологічних нововведень, швидкого й ефективного реагування на мінливі умови професійної діяльності через сформованість ключових компетентностей, які є основою для безперервної самоосвіти, самовизначення та самореалізації.

Позитивне враження справляє другий розділ дисертації – «Методичні засади формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення» у якому визначено освітній потенціал іншомовної підготовки у формуванні готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення; обґрунтовано сукупність психолого-педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення; представлено розроблену структурно-функціональну модель цього процесу; визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення.

Нам імпонує точка зору дослідниці, яка на засадах системно-синергетичного, особистісно зорієнтованого, акмеологічного, діяльнісного, інтегративного, компетентнісного, контекстного, комунікативного, міжкультурного й плюрилінгвального підходів визначила й обґрунтувала психолого-педагогічні умови формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення: 1) розвиток внутрішньої позитивної мотивації студентів до навчальної та майбутньої професійної діяльності; 2) синергетичність психолого-педагогічного процесу формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення, обумовлена суб'єкт-суб'єктною взаємодією викладача й студентів; 3) інтеграція змісту іншомовної та професійної підготовки в процесі змішаного навчання, соціально-особистісна й професійно-технічна спрямованість вивчення іноземної мови; 4) організація квазіпрофесійної діяльності майбутніх фахівців з інженерії

програмного забезпечення за рахунок використання інтерактивних методів навчання та інформаційних технологій.

У третьому розділі – «Експериментальна перевірка ефективності формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення» висвітлено організацію та проведення педагогічного експерименту; описано зміст і методику формувального етапу експериментального дослідження; здійснено аналіз та інтерпретацію результатів обробки отриманих експериментальних даних формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення.

Ми поділяємо точку зору Л.Г. Теремінко щодо логіки й змісту здійснення педагогічного експерименту; підходів до збору даних, їх аналізу і синтезу; зіставлення даних та результатів; підготовки та представлення інформаційного матеріалу експерименту; побудови узагальнень, формулювання умовиводів.

Слід зазначити, що у мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Логічну структурованість роботи забезпечують висновки та узагальнення, а також унаочнюють 13 таблиць і 9 рисунків тексту, додатки.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, слід назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. В обґрунтуванні актуальності дослідження доцільно було б навести кількісні (статистичні) дані щодо професійної мобільності по горизонталі й по вертикалі: зміни фахівцями з інженерії програмного забезпечення місця працевлаштування або однієї професії на іншу, стисло вказати на причину цих змін (напр.: відсутність робочих місць; зміна пріоритетів працедавців у наданні місця роботи; рівень заробітної плати; нестабільність на ринку праці тощо);

2. У Загальній характеристиці роботи недостатньо переконливо представлено методологічні взаємозв'язки виявлених суперечностей, які обґрунтовують вибір теми дослідження і визначення його завдань. Так, виникає запитання: яке із завдань дослідження буде спрямовано на розв'язання першої та другої суперечності, зокрема в аспектах обґрунтування відсутності належної уваги до проблеми формування професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення у закладах вищої освіти, недостатньої розробленості теоретико-методологічних і методичних засад цього процесу?

3. Оскільки у локусі дослідницького інтересу дисертантки було формування професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії

програмного забезпечення на етапі здобуття професії (тобто під час навчання у технічному закладі вищої освіти), то, вважаємо, у дисертації недостатньою мірою висвітлено такий чинник формування досліджуваного феномену як проходження практики, дослідницька робота студентів у вітчизняних закладах вищої освіти, а також навчання, стажування закордоном. На наше переконання це підсилило б значущість міжкультурної і міждисциплінарної комунікації, яка виникає у сучасній освіті, яка натепер вже є транскордонним і транснаціональним явищем.

4. Обґрунтованості аналітичним висновкам, узагальненням, практичному значенню дослідження додало б висвітлення освітнього потенціалу не лише дисциплін з професійної англійської мови, але й інших дисциплін циклу спеціальної підготовки, а також розроблення факультативного курсу з формування професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення.

5. Оскільки четвертим завданням дослідження, а також позицією його наукової новизни є визначення й наукове обґрунтування психолого-педагогічних умов формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення, доцільно було б у експериментальній частині дисертації деталізувати критерії добору цих умов, а також більш чітко представити той діагностичний інструментарій, що дає підставу для наукового обґрунтування їх педагогічної доцільності у формуванні досліджуваного феномену.

6. На нашу думку, прогностичні напрями удосконалення формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення доцільно було б підсилити рекомендаціями на національному (на рівні Центрального органу виконавчої влади у сфері освіти) та інституційному (на рівні ЗВО, зокрема технічних) рівнях.

Однак, висловлені побажання не знижують загального позитивного враження від рецензованого дисертаційного дослідження.

9. Повнота викладання результатів в опублікованих працях

Основні положення дисертації Л.Г. Теремінко достатньо повно висвітлені у 28 публікаціях, з яких 23 – одноосібні, а саме: 6 – статей у наукових фахових виданнях, затверджених ДАК України, із них 4 – статті в наукових виданнях, зареєстрованих у міжнародній наукометричній базі Index Copernicus; 1 – стаття у Web of Science; 2 – статті в закордонних наукових виданнях (Угорщина, Словаччина), 16 – тез в збірниках матеріалів наукових конференцій, 2-х – навчальних посібниках, 1 – практикумі. Наукові положення, висновки та

рекомендації, що містяться у тексті дисертації, достатньо повно викладено в означених друкованих працях.

10. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

11. Висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження Лариси Григорівни Теремінко «Формування готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців з інженерії програмного забезпечення» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне і практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне розв'язання наукового завдання. Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для педагогічної науки й практики, дисертація Л.Г Теремінко заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами та доповненнями) щодо кандидатських дисертацій, Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestr. в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, паспорту спеціальності, а її автор – Лариса Григорівна Теремінко – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова

